

Margareta BAŠARAGIN¹

Univerzitet u Novom Sadu²

Asocijacija centara za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije i istraživanja – ACIMSI, Centar za rodne studije

---

ŽIVOTNE PRIČE UNIVERZITETSKIH PROFESORKI

(Svenka Savić, ur., *Profesorke Univerziteta u Novom Sadu: životne priče*, Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije, Novi Sad, 2015)

Knjiga *Profesorke Univerziteta u Novom Sadu: životne priče* još jedna je u nizu od ukupno 21 do sada objavljene knjige u okviru dugoročno osmišljenog istraživačkog projekta *Životne priče žena u Vojvodini*, koji realizuje Udruženje „Ženske studije i istraživanja” u Novom Sadu od 1998. godine do danas, a rezultate objavljuje u saradnji sa izdavačkom kućom Futura publikacije iz Novog Sada u periodu 2000–2016. godine. Cilj ovog projekta je da se dokumentuju sećanja žena iz različitih nacionalnih zajednica u Vojvodini kako bi se mogla iskoristiti za teorijsku raspravu o važnosti individualnih sećanja i iskustava u konstruisanju istorije društva. Do sada je objavljeno 300 različitih priča žena iz Vojvodine na jezicima nacionalnih zajednica.

U ovoj knjizi su objedinjene životne priče profesorki (ukupno 30) sa jednog univerziteta u Srbiji. Osnovna su dva kriterija odabira: jedan se odnosi na poziciju moći u akademskoj hijerarhiji (rektorke, prorektorke, dekanice, prodekanice, šefice katedara, profesorke emerite), a drugi je da su profesorke iz različitih nacionalnih zajednica Vojvodine na tim pozicijama moći.

Namera je autorke knjige bila da se akademskoj i široj javnosti prikažu doprinosi žena koje su, pored profesionalne karijere, imale mogućnost da kroz svoju društvenu moć na univerzitetu sprovode određene mere u akademskoj

---

1 E-mail: margareta.basaragin@gmail.com

2 Autorka je doktorantkinja na Univerzitetu u Novom Sadu.

zajednici, a pre svega je interesuju one koje se odnose na promenu položaja žena u njoj.

Knjiga je strukturirana tako da nakon „Uvoda” (7–20) hronološkim redosledom slede životne priče 30 profesorki, pa slede podaci o „Metodu životne priče” (504–511) koji autorka primenjuje tokom dve decenije rada na formiranju dokumentacije, zajedno sa saradnicama i studentkinjama ženskih i rodni studija; sledi Literatura (512–517) i ukupni dokumentacioni podaci o procesu nastajanja svake priče (snimanju, transkripciji, redakciji, lekturi i autorizaciji teksta), te osnovni biografski podaci odabranih profesorki (518–521). U Dodacima (522–523) su važni podaci o objavljenim knjigama Udruženja „Ženske studije i istraživanja” i „Ukupni podaci o poznatim ženama u regionu Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine”, dati hronološkim redosledom objavljivanja, kojima se empirijski podaci iz knjige stavljaju u širi vremenski kontekst istraživanja na projektu u Novom Sadu i u jugoslovenskom regionu (2000–2016) kada su u pitanju pojedinačne biografije i/ili životne priče žena.

Sećanja profesorki su grupisana u pet dekada dvadesetog veka kojima se istovremeno definišu istorijski i kulturni konteksti njihovih života: 1920–1929, razdoblje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca; preko perioda predratne (1930–1939), pa zatim ratne Jugoslavije (1940–1949); do perioda nove države SFRJ (1950–1959. i 1960–1969).

U „Uvodu” autorka skreće pažnju akademskoj javnosti „na pitanje učešća žena u ukupnom akademskom životu, posebno na univerzitetima, akademijama nauka u Srbiji i Vojvodini”, pa konstatuje „da su tokom poslednjih dvadeset godina istraživanja kod nas i u svetu pokazala da je prisustvo žena u nauci na univerzitetima i uopšte u akademskoj sferi manje, da je različito i drugačije od prisustva muškaraca” (Savić 2015, 7). Podatak sagledava kroz kriterij *izvrnosti* kao društveni i elitistički konstrukt koji podupire implicitno marginalizovanje i neprisustvo *drugih* u odnosu na rod, nacionalnu pripadnost, bračno stanje, seksualnu opredeljenost, rasu i društveni status. Ukazuje na važnost podataka domaćih naučnica (koje su i same deo akademske elite), koje su do sada pisale o ženama u akademskoj zajednici u Srbiji (Marine Blagojević, Nevene Petrušić, Slobodanke Markov, Svenke Savić, Dragane Petrović, Milice Ležajić i dr.). Njihovi podaci se

potvrđuju i u životnim pričama u ovoj knjizi, a to je da se na pozicije moći u akademskoj zajednici može stići dodatnom podrškom (porodice, bračnog druga i sl.) i podrazumevajući višestruki napor same profesorke.

Budući da se Svenka Savić posebno afirmisala u akademskoj zajednici zahtevima za doslednu upotrebu rodno osetljivog jezika (Savić i dr. 2009), podaci u ovoj knjizi potvrđuju da napredovanje u hijerarhiji moći ne prati i napredovanje u ovladavanju svešću o važnosti upotrebe rodno osetljivog jezika profesorki, pa je izostanak njegove upotrebe pre pravilo nego izuzetak. Svest da se preko upotrebe jezika može promeniti postojeće stanje u društvu nije deo svesti o neravnopravnom postojećem stanju u akademskoj zajednici.

Autorka zatim naglašava kako je osnivanje i institucionalizovanje rodnih studija na Univerzitetu u Novom Sadu imalo višestruki značaj za širu akademsku i naučnu zajednicu. Detaljna istraživanja na Centru za rodne studije u vidu doktorskih i master radova o ženama iz domena kulture, umetnosti i nauke u Vojvodini sada su suma znanja o našim prethodnicama i savremenicama, ali i o procesu građenja Univerziteta koji obeležava 55 godina postojanja u godini štampanja knjige, pa je knjiga i posvećena Univerzitetu tim povodom. Izlaganje po dekadama jasno pokazuje kako su profesorke gradile univerzitet, sa kakvim teškoćama su se susretale na samom početku formiranja Univerziteta u Novom Sadu, ali i sopstvenog profesionalnog puta (mnoge su se prve graditeljke doškolovavale tokom rada), mada su imale velike potencijale, kao što je znanje više jezika.

Životne priče profesorki istovremeno otkrivaju elemente procesa nastajanja identiteta jedne „uspešne žene” i daju uvid u novu tradiciju matrilinearne genealogije znanja. Životna priča po definiciji jeste konstrukt identiteta žene u interakciji sa kulturnim i društvenim kategorijama okruženja u kom su živele. Kada se pročitaju njihove priče, dobija se utisak da su sve različite, osobene i neponovljive, ali ih objedinjuje samosvest, neiscrpna energija i žeđ za znanjem. Lični odnos prema vremenu i okruženju u kojem su stasavale uslovio je više ili manje slično razvijanje i segmentiranje identiteta profesorki. Ovdje sada posebno izdvajam neke elemente koji određuju njihov identitet.

Profesorke su razvile vrlo jasan odnos prema sebi kao ženi, prema vrednovanju ženskog znanja i rada i ulozi žene u društvu. Na primer, jedna

ističe važnost podrške koju žene prema očekivanjima društva uvek treba da pruže drugima („Žena uvek ima pune ruke posla oko drugih, bilo da su osobe iz uže porodice, bilo da su osobe sa kojima radimo” – Neda, u Savić 2015, 367); druga je svesna da polna i rodna neravnopravnost postoje u društvu („Ja zapravo nisam uopšte imala predubedenje o neravnopravnom položaju žene. U sredini u kojoj sam rasla nije se detaljnije govorilo o nejednakosti polova niti se ta nejednakost jasno videla. Zakoni su bili isti i za muškarce i za žene, pravno nije bilo neravnopravnosti, ali faktička neravnopravnost se mogla uočiti u svim oblastima života” – Slobodanka, u Savić 2015, 319); pitanje odnosa braka i profesije („Nikad nisam htela da se udam samo radi udaje, to ne bih nikada uradila. Dosta sam patrijarhalno vaspitana i ne bih se usudila da uradim nešto što nije po zakonu. Mislim da je tako moralo biti i više se time ne bavim uopšte” – Olga, u Savić 2015, 287); a više njih se legitimišu kao feministkinje i u svom naučno-akademsom radu zauzimaju feminističko stanovište da nauka nije objektivna i da nema „većitih istina” („Naravno da se smatram feministkinjom. Eva Bahovec, naša predavačica iz Ljubljane, ima običaj da kaže da je feminizam subverzivno znanje koje se suprotstavljalo vladajućim idejama, i nastoji da preoblikuje ‚zvaničnu spoznaju’” – Svenka, u Savić 2015, 151). Ističem da su pojedine izuzetno rodno osveščene i prave distinkciju između feminizma kao aktivističkog pokreta i pokreta za rodnu ravnopravnost („Danas mi je jasno, zahvaljujući upućivanju i u feminističku i rodnu literaturu, da je opšte mesto u akademskoj zajednici da kada žene nešto pokrenu i to se pokaže ispravno i funkcionalno, onda se muški lobi pobrine da joj to oduzme i sebi pripiše” – Mirjana, u Savić 2015, 339).

Valja istaći da profesorke u građanskom ali i političkom aktivizmu pronalaze prostor za društvene promene. Angažuju se u različitim građanskim inicijativama i organizacijama i u civilnom društvu, u vezi sa pitanjima ljudskih, među njima i ženskih i manjinskih prava. Tome su izuzetno posvećene, visoko ga vrednuju i neretko same osnivaju, rukovode i podupiru razvijanje različitih inicijativa koje izostaju u akademskoj zajednici u kojoj bi, po osnovnoj nameni, pripadale.

Isto su tako prisutna i stanovišta da je feminizam i njegovi konkretni produkti nešto neprihvatljivo („Svojim životom sam dokazala da nisam

pribežavala strategijama ženskog snalaženja u muškom svetu, ali da harmonija u odnosu između polova treba da se uspostavi i kao što se sa izvesnim elementima religije ne slažem, ne mogu da prihvatim kao svoje, tako i izvesne elemente radikalnog novog feminizma ne mogu da prihvatim. Jedan od tih elemenata je nešto što ja doživljam kao nasilje nad jezikom: imenovanje zanimanja i u ženskom rodu” – Maja, u Savić 2015, 218). Pripadnost određenoj etničkoj zajednici i kulturi, razvijena višejezičnost, u interakciji sa prostorom na kom su rođene i sa istorijskim i društvenim zbivanjima, formirali su kod profesorki osećaj za „drugost” („Ne volim danas često upotrebljavani izraz nacionalna manjina (poludim od tog izraza), jer ja nisam nikakva manjina. Niti se osećam tako! Čim kažeš nacionalna manjina to znači da nešto degradiraš” – Katalin, u Savić 2015, 239). Različita očekivanja društva i nejednakost u ophođenju doživljava jedna profesorka Janja („Učenje srpskog jezika sam smatrala svojim zadatkom, pa sam mislila da je i srpskoj deci zadatak da uče rumunski, pa ću ja taj zadatak nekako lakše prebroditi. Kad sam shvatila da je to samo moj zadatak bila sam iznenađena” – Jonjau, u Savić 2015, 391).

Iz sećanja profesorki se vidi da su one stasavale na neki način kao druge, drugačije u različitim i višeslojnim kulturnim kontekstima, bilo da je u pitanju etnička pripadnost, promena mesta stanovanja, vaspitanje, interesovanja, rodna obeležnost, jezik ili lični i profesionalni angažman. Upravo je takva perspektiva omogućavala izgradnju međusobnog uvažavanja i *saradnje* na svim nivoima i u raznim pravcima, bez obzira na teškoće i probleme koje su profesorki manje ili više spremne da saopšte.

Interesovanje za muzičku, scensku i likovnu umetnost, pored odabrane profesije, još je jedna osobenost većine profesorki. Ova knjiga sadržava životne priče i samih žena–umetnica, ali je nepobitno da je ljubav prema umetnosti ono što ih povezuje. Zanimljivo je da većina profesorki nije umela lako da odabere naučnu disciplinu ili umetničku oblast, ali jednom učinjen, taj izbor je za njih bio siguran put do akademskog uspeha i njemu su se najdublje posvećivale. Možda je upravo to razlog za otvorenost ka interdisciplinarnom i transdisciplinarnom pristupu istraživanja u nauci i umetnosti („Zato što je negde iz dubine mog bića ‚izlazila’ potreba da razumem društveni svet kome pripadam i budem među onima koji ga objašnjavaju, ali i menjaju, unapređuju”

– Slobodanka, u Savić 2015, 303; ili druga: „Međutim, moram priznati da me odlikuju marljivost, ambicioznost i da ono što sebi zacrtam, postavim kao zadatak to ostvarujem” – Neda, u Savić 2015, 376).

Ljubav prema pedagoškom i naučnom tj. umetničkom radu je uvek međusobno isprepletena i to je ono što je profesorke pokretalo, bez obzira da li je taj rad u institucionalnoj formi akademskog diskursa bio podržavan ili sputavan („Nikakvu podršku u instituciji nisam imala. Tako da sam posle u životu bila srećna kad mi niko nije odmagao. A pomoć uopšte nisam očekivala, jer sam videla da pomoći nema” – Vesna, u Savić 2015, 125). Profesorke ljubav prema radu smatraju neprocenjivom (Nikada se nisam osetila žrtvom, bilo čijom. Jer ja sam radila ono što volim. Za mene je to bila velika radost, da nešto novo saznam, da nešto novo naučim, da nešto novo mogu da prenesem drugom ... to je bila velika radost” – Pavica, u Savić 2015, 28). Sve su zadovoljne onim što rade, ali i podizanjem kadra („Zadovoljna sam što sam radila sa mnogo talentovanih i vrednih saradnica i saradnika, što sam radila ono što sam volela iz uverenja da će to nekome koristiti” – Melanija, u Savić 2015, 78). *Saradnja* je ključni momenat („Prema svojim studentima i saradnicima i kolegama imala sam korektan odnos i svoje znanje i iskustvo nesebično delila sa njima. Najviše sam volela rad na terenu sa studentima” – Anđelka, u Savić 2015, 84).

Profesorke rado govore o svojim uspesima, dostignućima, nagradama i pohvalama u svom naučnom i umetničkom radu. Imale su ogromnu podršku svoje bliže porodice, mnogo razumevanja i sa dubokom zahvalnošću govore o svojim mentorima i mentorkama. Put je za svaku od njih bio izuzetno trnovit i sa dosta odricanja. Međutim, nije im nedostajalo ni pokretačke snage ni želje za napretkom. Upravo svojim primerom ruše stereotipe „uspešnih žena” kojima je profesija uskratila da se ostvare kao aktivistkinje, supruge, majke, prijateljice ili putnice. Njihovi životi su sadržajni i ispunjeni, a svaka od njih ostvarena u svemu onome što je želela, bez obzira na to što su čak neke od njih bile predmeti političkih progona i društvene marginalizacije.

Završno poglavlje „Rodne studije: metod životne priče” završava narativni tok knjige i objedinjuje proces i produkt, jer *životna priča* i jeste zajednička tvorevina pripovedačice i sagovornice. Svenka Savić prelama koncept

životne priče kao originalne metodologije prikupljanja dokumentacionih materijala o životu žena na Centru za rodne studije kroz prizmu akademskog diskursa. Time ukazuje da „[š]irenjem znanja o doprinosima žena u nauci na univerzitetima ugrađujemo u memoriju svih u akademskoj zajednici i šire, svest o važnosti tih doprinosa koji treba da ostanu u sećanju cele akademske zajednice“ (Savić 2015, 507).

Knjiga *Profesorke Univerziteta u Novom Sadu: životne priče* jeste neposredan izvor saznanja i prati proces postajanja „uspešnom ženom“ u akademskoj zajednici. Ona pruža uvid u višestrukost identiteta i raznolikost iskustava eminentnih stručnjakinja i zasigurno veoma zaslužnih žena na univerzitetu. Odiše iskrenošću kazivanja i jednostavnošću pristupa ukupnom životnom iskustvu naratorke. Ova knjiga beleži jasna svedočenja žena koje su pokretačke snage saznanja, nauke i promene i koje su zadužile buduće naraštaje.

Poslednja etapa pokazuje da se na Univerzitetu u Novom Sadu polako izgrađuje akademska elita nastala iz same sebe. Naime, u sledećoj generaciji, tj. njihova deca (negde i unuci), ostaju u akademskoj zajednici. Podatak je da su tu i tri generacije, što s jedne strane može da govori i o nepotizmu u akademskoj zajednici, ali i o formiranju akademske elite.

Ma da je povod za objavljivanje knjige bio obeležavanje pedesetpetogodišnjice od osnivanja Univerziteta u Novom Sadu, možemo konstatovati da su drugi univerziteti u Srbiji imali slične godišnjice, ali da je samo Univerzitet u Novom Sadu dobio knjigu o svojim profesorkama. Time je knjiga postala model za druge univerzitetske sredine da svojim profesorkama odaju slično priznanje.

LITERATURA

- Savić, Svenka, Marijana Čanak, Veronika Mitro, Gordana Štasni, Vera Vasić, i Stana Ristić. 2009. *Rod i jezik*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije.
- Savić, Svenka, ur. 2015. *Profesorke Univerziteta u Novom Sadu: životne priče*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije.